

الکسی
بیسی

Azərbaycan Milli Mətbuatı - 150

Azərbaycan mühacirət mətbuatı anlayışı özündə müstəqil Azərbaycan Respublikasında, bu gün Ermənistan, Gürcüstan və Rusiya Federasiyasının ərazilərində qalan azərbaycanlılara məxsus qədim torpaqlarda, Cənubi Azərbaycanda, həmçinin mühacirətdə buraxılan dövrü nəşrləri özündə ehtiva edir. Onlardan hər hansı birinin tədqiq olunmadığı halda, bütövlükdə Azərbaycan mətbuatının tam araşdırıldığını iddia etmək olmaz. Dövrü nəşrlərin araşdırılması milli tarixin, o cümlədən istiqlal uğrunda mücadilə və işğala qarşı mübarizə yolunun, Vətən sərhədlərinin, toponimiyanın, etnoqrafiyanın, mədəniyyətin, ədəbiyyatın, elmin, təhsilin, səhiyyənin, dövlət quruculuğunun, sosial-iqtisadi, siyasi proseslərin izlənilməsi, öyrənilməsi üçün etibarlı, mötəbər mənbədir. Kiçik bir misaldan sonra əsas mətləbə keçəcəyik.

44 günlük Vətən müharibəsində qazanılan böyük Zəfərdən sonra Ermənistanla münasibətlər yeni məzmun almışdır. Əbadi, əzəli torpaqlarımızda himayədarların maddi, mənəvi yardım ilə özlərinə oyunaq dövlət quran mənfur qonşuların çirkin iddiaları onlara Ermənistan Respublikasının Azərbaycanın tarixi ərazisində yaradıldığını tez-tez xatırlatmağı ləhbədir. Əlbəttə, bunun üçün kifayət qədər tarixi sənədlər, arxiv materialları var, hərçənd ki, erməni qəbiləsi saysız-hesabsız maddi-mədəni abidələrimizin çürük, miflik, saxta, heç bir perspektiv olmayan ideoloji baxışlarını təsdiq etmək, həyata keçirmək məqsədilə yerlə yeksan etmişlər. Bununla belə, vaxtilə İrəvanda buraxılan dövrü nəşrlər, o cümlədən "Molla Nəsrəddin" ədəbi məktəbinin təsiri ilə nəşr olunan "Ləklək" ("Leylak") satirik jurnalı (1914) və elmi, ədəbi, fənni, tarixi, siyasi, iqtisadi, tibbi istiqamətdə fəaliyyət göstərən "Bürhani-həqiqət" məcmuəsi (1917), "Cavanlar surası" (1917), "Kommunist" (1921), "Rəncbər" (1921-1922), "Zəngi" (1924-1927), "Qızıl Şəfəq" (1927-1937), "Kommunist" (1937-1939), "Sovet Ermənistanı" (1939-1989) inkarolunmaz həqiqətlərin güzgüsüdür. Həmin nəşrlərin tədqiqi indi Ermənistan adlanan Qərbi Azərbaycan ərazisində mövcud olmuş, lakin erməni vəhşiliyi, vandalizmi və barbarlığı nəticəsində dağıdılmış tarixi abidələrin, mədəni, ədəbi irsimizin üzə çıxarılması, dilimizin zənginliyi, adət-ənənələrimizin gözəlliyi, maarifətli hərəkətinin yayılması istiqamətində həyata keçirilən tədbirlərin qeyd-şərtsiz təsdiqidir.

Müstəqil Azərbaycanın regionda və bütün dünyadakı hazırkı siyasi nüfuzu, iqtisadi, hərbi gücü Qərbi Azərbaycanın ədəbi-bədii, mədəni irsinin yenidən, obyektiv tədqiqi, dəyərləndirilməsi, bu coğrafiyada baş verən olaylara tarixi qiymət verilməsi və uyğun nəticələr çıxarılması üçün münasib şərait və imkanlar yaratmışdır. Üzdənirəq qonşularımızın Qərbi Azərbaycanla bağlı milli, maddi sərvətimizi mərhələ-mərhələ dağıtdığını, tariximizi saxtaladığını, ona qərəzli münasibət bəslədiyinə baxmayaraq, əminliklə söyləmək olar ki, tarixin dörtnə islahiyyəti kökünü məhv etmək mümkünküsüdür. Vəzifəmiz, qədim yurdumuzda uyanan bəbəklərin-zin ruhu və gələcək nəsillər qarşısında borcumuzun yerinə yetirilməsi, itirilmiş izimin üzə çıxarılması, ulu torpağımıza qayıdışımızın ideoloji, hüquqi, siyasi zəmininin hazırlanmasıdır. Eyni sözlər, respublikamızdan kənarda - digər əsərlər, qədim torpaqlarımızda da ərsəyə gətirilmiş mədəni sərvətlərimizin araşdırılması və dəyərləndirilməsi üçün də keçərlidir.

O ki, qaldı mühacirət mətbuatına - Azərbaycan dövrü nəşrlərinin istiqlal uğrunda inadla, inamla mücadilə edən, işğala qarşı əmansız sərt, mübarizə aparən qoluna - onun nəşrləri, mühərirləri sovet hakimiyyəti illərində - 70 il ərzində rejim və kommunist ideologiyası ilə daban-daban zidd mövqedə durduğundan, ümumiyyətlə, tədqiq olunmamış, diqqətdən kənar saxlanmışdır. 1991-ci ildə Azərbaycan öz müstəqilliyini bərpa, özünü Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin hüquqi varisi bəyan etdikdən sonra mühacirətdəki ədəbi irsimizin, mətbu orqanların da obyektiv, qərəzsiz, ardıcıl və sistemli araşdırılması, layiqincə dəyərləndirilməsi prosesi başlanmışdır. İndiyədək mühacirət mətbuatına dair çox sayda elmi məqalələr, monoqrafiyalar qələmə alınmış, gənç tədqiqatçılar qarşısında bu sahənin öyrənilməsi istiqamətində mühim vəzifələrin durduğunu qeyd etməliyik.

İstiqlal ideologiyasının bayraqdarı mühacirət mətbuatı nümunələrinin missiyanı, proqramı, ideya istiqaməti, məzmunu, dili, əlifbası, üslubu, sənətkarlıq məziyyətləri, maddi sınıxları, nəşrləri, əməkdaşları, onların həyat və düşüncə tərzini, mətbu orqanların nəşr tarixi və yerləri, sayı, yayılma arealı aktual, maraqlı və təxərrüsatlı tədqiqat problemlidir. Mühacirət mətbuatı nümunələri haqqında icmal səp-kili material dediklərimizi təsdiqləyir. Yeri gəlmişkən, qeyd edək ki, bu sətirlərin müəllifi ölkəmizin mətbuatşünaslıq tarixində ilk dəfə Azərbaycan mühacirət mətbuatı haqqında araşdırmalarını iki hissədən ibarət monoqrafiyaya (bax: Abid Tahirli. Azərbaycan mühacirət mətbuatı. I hissə, Bakı, "QAAP-Poligraf" Korporasiyası, 2002, 160 s.; Azərbaycan mühacirət mətbuatı. II hissə, Bakı, "Ozan", 2003, 276 s.) və "Azərbaycan mühacirət mətbuatı (1921-1991)" adlı məlumat-soraq kitabını nəşr etdirmişdir. (Bakı, "Çinar - Çap" 2007, 182 s.). Mətbuatımızın 150 illiyi ərəfəsində istiqlal uğrunda mücadilənin, işğala qarşı mübarizənin salnaməsi hesab etdiyimiz mühacirət mətbuatı haqqında icmal səp-kili materialı oxucuların diqqətinə təqdim edirik. Onu da vurğulamağı lazım bilirik ki, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin süqutundan sonra ilk mühacir mətbu orqan hesab etdiyimiz "Molla Nəsrəddin" jurnalının Təbriz nömrələrində (Tahirli A. Azərbaycan mühacirət mətbuatı və digər nəşrləri. Ədəbiyyat məcmuəsi. AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun əsərləri. 18-ci cild. Bakı, 2004.; Bir daha mühacirət mətbuatının tarixi haqqında. Bakı Universitetinin Xəbərləri: Humanitar elmlər seriyası, № 4, 2007,

s.187-192) istiqlal mövzusu yer almadığından bu nəşr barədə burada bəhs etmirik.

"Yeni Qafqasya" dergisi (1923-1927)

Dərgi 1923-cü il sentyabr ayından 1927-ci ilin dekabrınadək Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin rəhbərliyi altında İstanbulda "Ədəbi, ictimai, siyasi məcmuə" kimi on beş gündə bir dəfə ərəb əlifbası ilə, Azərbaycan dilində Türkiyə türklərinin də anlama biləcəkləri oraq bir dildə və üslubda nəşri fəaliyyətə başlamışdır. İstedadlı publisist Mirzə Bala Məhəmmədzadənin

azadlıq düşmənlərinə xəbərdarlıqla davam etdirilir: qoy onlar düşünməsinlər ki, azərbaycanlılar bu vəziyyətlə barışaçaqlar. Müstəqilliyi məhəbbət, hər bir gəncin qəlbində alovlanan azadlıq hissi onu yeni qəhrəmanlıq addımları atmağa sövq edir, səsləyir. Bu gün ÇEKA türmləri boşalmır, Sibir sürgünləri azalmır. Hər gün güllələnən günahsız insanların siyahısı qəlbləri sızdır. Bütün bu cəzalar, edamlar adamları qorxutmur, əksinə, onların mübarizə əzməni artırır. "Azərbaycan" məcmuəsi xaricdə əcnəbi dildə buraxılan ilk mətbu orqan kimi böyük tarixi, siyasi, ideoloji əhəmiyyət kəsb edir.

"Azəri türk" məcmuəsi (1928-1930)

Sovet rəhbərliyinin ciddi təzyiqlərindən sonra İstanbulda nəşrini dayandıran "Yeni Qafqasya"-dan əz müddət sonra mühacirlər "eyni program və eyni həərətdə" (Mirzə Bala Məhəmmədzadə) 1928-ci il fevralın 1-də ayda iki dəfə "Azəri türk" məcmuəsini nəşrə başladılar. Jurnalın məsul müdiri Məhəmməd Sadiq Axundzadə, baş redaktoru isə Məhəmməd Əmin Rəsulzadə idi. "Yeni Qafqasya"-nın varisi

- Türkiyə həyatı; - mətbuat və kitabıyyat. M.Ə.Rəsulzadə, M.B.Məhəmmədzadə, Mustafa Vəkilili, Hilal Münşi, Mir Yaqub, A.Battal, A.Mir Qasim, Əhməd Cəfəroğlu, Cəfər Seid Əhməd, Y.Əli və başqaları dərğinin əsas yazarları idi.

"Bildiriş" qəzeti (1930-1931)

"Həftəlik siyasi qəzet" in ilk nömrəsində nəşrin imtiyaz sahibi A.Kazımzadə, məsul müdiri Kamal, 1931-ci ilin iyunun 11-dən avqustun 13-dək məsul müdür B.Süleyman, sonrakı saylarda isə ümumi nəşriyyat və yazı işləri müdiri: Mirzə Bala olduğı qeyd edilir. Qəzet 7 avqust 1930-cu il tarixli ilk nömrəsində öz programı haqqında yazırdı: "Bu gündən itibaren hər hafta mütəmam intişar edəcək olan "Bildiriş" gazetəsi Yaxın, Uzaq və Orta Şərqdə bilhassa türk dünyasında cəreyan edən siyasi, milli hərsi və ictimai hərəkatlar haqqında məvsuk məlumat verməklə türk əfkanı ümumiyyəsinə tənvirə çalışacaqtır. Türk dünyasının yeganə müstəkil dövləti və Şərkin yeganə cümhuriyyəti olan Türkiyə'deki alemşümül islah

rim Yaxılı və bir çox müəlliflər "Qurtuluş"la əməkdaşlıq etmişlər. 1936-cı ilə kimi nəşr olunmuşdur.

Yeri gəlmişkən, qeyd edək ki, II Dünya müharibəsinin başlanılması ərəfəsində nainki Azərbaycan, bütövlükdə sovet imperiyasından olan mühacirlərin nəşr, fəaliyyəti keyfi zəifləmiş, bir müddət sonra Hitler Almaniyası tərəfindən rəsmən yasaq edilmişdir. Həmin dövr mühacir nəşrlər bir-iki nömrə olmaqla müxtəlif adlar altında işıq üzü görmüşdür: "Milli Azərbaycan Müsavat Xalq Fırqəsi" bülleteni № 1 (1936), "Açıq söz" (1936, 2 nömrə), "Kutlu od" (1936-1937, 2 nömrə), "Aydın yol" (1937, 1 nömrə), "Doğru söz" (1937, 2 nömrə), "Vətən diləyi" (1937, 2 nömrə), "Milli atəş" (1938, 1 nömrə), "Millət andı" (1938, 1 nömrə), "Yasamız" 317 (1938, 1 nömrə), "İlham qaynağı" (1938, 1 nömrə), "Müqəddəs Odlar ölkəsi" (1938, 1 nömrə), "Haqqın səsi" (1938, 1 nömrə), "Dilek" (1939, 4 nömrə), "Haqq" (1939, 1 nömrə), "Həmlə" (1939, 1 nömrə).

"Türk amacı" jurnalı

Aylıq türk kultür birliyi dərgisidir. 1 iyul 1942-ci il tarixli 1-ci nömrəsində "Bir neçə söz"

ləq milli davamıza xidmət etdiyinə görə bir abidə olaraq əbədiyyən yaşayacaqdır".

Jurnalın ilk redaktoru Məhəmməd Yaşat olmuş, sonrakı illərdə Abdul Vahab Yurdsevər, Əhməd Qaraca nəşrə rəhbərlik etmişdir.

Jurnalda M.Ə.Rəsulzadə, M.B.Məhəmmədzadə, Ə.Cəfəroğlu, A.V.Yurdsevər, M.H.Türkəqul kimi qələm sahibləri ilə yanaşı, onlara istiqalçı mücahid ən müxtəlif mövzularla çıxış etmişlər.

"Azərbaycan" jurnalı (Münxen)

Münxendəki Azərbaycan Milli Birliyinin aylıq orqanı.

Azərbaycan dilində latın əlifbası ilə, rus dilində kirillə buraxılırdı. Jurnalda Ceyhun bəy Hacıbəyli redaktorluq etmişdir. Əbdürrəhman Dündənginski Fətəlibəyli, Əkbərrəğa Şeyxislamov, Cahangir Kazimbəy, Əvəz Alpaüt, Rza Tağı, İsmayıl Əkbər və digərləri jurnalla əməkdaşlıq edirdilər.

Almaniyanın Münxen şəhərində 1952-1953-cü illərdə buraxılmışdır.

"Türk izi" jurnalı (Aylıq türkçü dərgi)

Cəmi 25 nömrəsi çıxmışdır. Müsavat Partiyasına kəskin müxalifət mövqeyində durmuşdur. Azərbaycan dilində, latın əlifbası ilə buraxılmışdır.

Ankaradakı Azərbaycanlı Milliyyətçi Dərnəyinin orqanıdır. Müdiri Cengiz Gökgöldür. Niyazi Kürdəmir, Saffet Zərdabi, Hidayət Turanlı, A.Çəmbəkəndli jurnalla əməkdaşlıq etmişlər.

1952-1963-cü illərdə nəşr olunmuşdur.

"Türk yolu" jurnalı

1951-ci il 28 may tarixində çıxan ilk nömrəsində "Amacımız" adlı program məqaləsində dərgi öz məqsədini belə boyan edir:

- "Türk yolu" milliyyətçidir və realist bir yoldadır;

- "Türk yolu" kommunizmlə və qara irtica ilə mücadilə edir;

- "Türk yolu" türk dünyasının siyasi, coğrafi, ədəbi durumunu aydınlatmağa çalışır. Bu yolda bizə ilham verən və yolbaşçılığı yapan yalnız və yalnız haqq və iman qüvvəsidir".

Aylıq siyasi-ictimai, ədəbi dərgi "Millət yoludur, haqq yoludur tuduğumuz yol.

Ey haqq yaşa, ey sevgili millət yaşa, var ol, Sərsılma qarənliq yollarda yolçu!

Qaç, qaç, görünürl yolunun ucu" - misralarını jurnal özünə şüar seçmişdi.

M.Ə.Rəsulzadə və onun məsləkləşlərinə, Azərbaycan Milli Mərkəzinin, Azərbaycan Kültür Dərnəyinin (Ankara) və Müsavat Partiyasının mövqeyinə kəskin müxalifətdə dururdu.

İstanbulda Azərbaycan dilində, latın əlifbası ilə buraxılmışdır. 1951-ci ildə buraxılan 1-ci nömrəsində ingilis dilində məqalə verilmişdir.

Sahibi, yazı işləri müdiri Məmməd Sadiq Arandır.

28 may 1951-ci ildə birinci və həmin il son nömrəsi, 1954-cü ildə daha 3 nömrəsi buraxılmışdır.

"Mücahid" jurnalı

Aylıq ictimai fikr məcmuəsidir. "Azərbaycan milli birliyi fikrini yayır və bütün Rusiya məhkumu islam-türk ələminin hüriyyət və qurtuluş davasını savınur" şüarı ilə nəşr olunmuşdur.

"Mücahid" 1955-ci il iyul tarixli birinci nömrəsindəki "Mücahid" in qayəsi" adlı proqram məqaləsində yazırdı ki, jurnal bütün gücünü məhkum türk ələllərinin qurtuluş davasına və kommunizmə qarşı mücadiləyə yönəldəcək, türk əlləri arasında fikir birliyinin təmini nə çalışacaqdır. Baş məqalə ingilis dilində də verilmişdir.

Sahibi və nəşriyyat müdiri Cengiz Gökgöl. Azərbaycan dilində latın əlifbası ilə buraxılmışdır.

1953-1962-ci illərdə Ankarada nəşr olunmuşdur.

"Türk birliyi" (1966)

"Anadolu, Qafqaz, Azərbaycan türklüyünün səsi aylıq milliyyətçi, kultür və sənət dərgisi" "Türk birliyi"nin ilk nömrəsi 1966-cı ilin aprel ayında tanınmış mücahid sair Kərim Alxanın (Yaycılı) müdiriyyəti ilə Ankaraada nəşri fəaliyyətə başlamışdır. Dərgi Şənyuva mətbəəsində buraxılırdı.

1980-1991-ci illər mühacir mətbu orqanları

Azərbaycan mühacirləri 1980-ci illərin ikinci yarısından sonra "Ana dili" (Bonn), "Odlar ölkəsi" (Edinburq), "Dədə Qorqud" (İspaniya), "Qərbət" (Brüssel), "Aydınlıq" (London), "Azərbaycan türkləri", "Xəzər" (İstanbul), "Azərbaycan" (Stokholm), "Azərbaycan" (Vaşinqton), "Araz" (Lund, İsveç), "Azər" (Berlin), "Savalan" (Berlin), "Ərk" (Almaniya) və s. kimi mətbu orqanlar nəşr etmişlər.

Yazının əvvəlində qeyd etdiyimiz kimi, mühacirət irsi, o cümlədən mətbuatı milli sərvətimizdir, onun tədqiqi, təbliği ədəbiyyatşünasların, mətbuatşünasların, mətnşünasların, tarixşünasların qarşısında duran mühüm vəzifələrdəndir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Azərbaycan milli mətbuatının 150 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 25 aprel 2025-ci il tarixli sərəncamı bu işin icrası üçün aydın və perspektivli zəminidir.

Abid TAHIRLİ,
filologiya elmləri doktoru

Azərbaycan mühacirət mətbuatı: istiqlal uğrunda mücadilənin, işğala qarşı mübarizənin salnaməsi

kimi intişar edən "Azəri türk" özünü "elmi, ədəbi, ictimai, siyasi millətpərvər məcmuə" adlandırdırı və bəyan edirdi ki, "Azərbaycan istiqlal davasını müdafiə edir", "türk ölkələrinin qurtuluş və istiqalları digər məsələlərdən üstün tutur", "xüsusi ilə ruslaşdırma ilə mücadilə edir", "Qafqaz millətlərinin Rusiya əsarətindən qurtuluşuna və Rusiyanın istilasına qarşı birləşməsinə tərəfdardır". Cəmi 32 nömrəsi buraxılan məcmuə 1928-ci ilin sonunadək ərəb (20 nömrə), 1929-cu ildən bağlanmışadək (1931) isə 1928-ci ildə Türkiyə Cümhuriyyətində qəbul olunan latın əlifbası ilə (12 nömrə) nəşr olunmuşdur. İstiqlal və onun qəhrəmanları, işğalın, kommunist ideologiyasının, sovet həyat tərzinin tənqidi, ermənilərin xalqımıza qarşı törətdiyi cinayətlərinin ifşası, bəynəlxalq münasibətlər, qərbət həyatının acıları, Vətən həsrəti məcmuənin əsas mövzuları idi.

"Azəri türk"də də əsas yük M.Ə.Rəsulzadənin, M.B.Məhəmmədzadənin, Məmməd Sadiq Aran üzərinə düşürdü.

"Yaşıl yarpaq" jurnalı (1928)

"Ənəlpərvər azərilərin müavinəti kəliməsiylə" İstanbulda on beş gündən bir çıxan məcmuə özünü "ictimai, siyasi, müstəqil əfkar milliyyətərvər" adlandırdı. Birinci nömrəsi 1 iyul 1928-ci ildə olmaqla cəmi 3 nömrəsi işıq üzü görmüşdür. Məcmuəyü Məhəmməd Sadiq baş redaktorluq edirdi. O, M.Ə.Rəsulzadənin ünvanına ciddi ittihamlarla çıxış etsə də, məcmuə Azərbaycanın istiqlal uğrunda ideoloji mücadilə aparmış, erməni cinayətlərini ifşa etməyi və milli mədəniyyətimizi tanıtmayı özünün başlıca missiyanı hesab etmişdir.

"Odlu yurd" məcmuəsi (1929- 1931)

"Odlu yurd" - milli Azərbaycan fikrinin daşıyıcısı olaraq intişar edir. Bu intişar o özündən əvvəl "Yeni Qafqasya" ilə "Azəri türk" məcmuələri tərəfindən gədimliş ideal yolunu davam etmək əzmindədir - cümlələrinin də əks olduğund "Çöhrəmi" adlı baş məqalə-proqramla, demək olar ki, əvvəlki yazı həyəti ilə birlikdə mücadilə meydanına atılan məcmuənin ilk nömrəsi 1929-cu ilin mart ayının 1-də latın əlifbasında işıq üzü görmüş, sonuncu - birləşmiş 30-31-ci nömrələri 1931-ci il 5-6 avqust tarixində buraxılmışdır. "Milli Azərbaycan fikriyyatını tərvic edən aylıq məcmuə" daimi başlığı ilə çıxan dərgi milli məfkurənin, milli idealin, milli bayrağın, hüriyyət və istiqlalın "Azərbaycan milliyyətçiləri"ni məşğul edən ən aktual bir məsələ olduğunı" bəyan edir. "Milliyyətçi, xalqçı, cümhuriyyətçi, istiqlalçılar" "Odlu yurd" jurnalının programında göstərilirdi ki, dərgi müstəqil Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti məfkurəsini üstün tutur, müdafiə edir, türk xalqlarını bir-birinə tanıdır və xüsusilə türk dünyasının yeganə müstəqil cümhuriyyət Türkiyəsinə aid oxuculara məlumat verir, Qafqazın istiqlal və xilasını gözdə tutur və bunun reallaşması üçün qafqazlıları ümumi düşməinə qarşı ittifaqa çağırır, Şərqi, xüsusən məzlum və məhkum türk xalqlarının istiqlal davasını təyid (təsdiqləmək mənasında - T.A) və milliyyət mücadiləsinə tövbi edər (uca tutur - T.A.).

"Odlu yurd" un ideya-məzmunu milli, maraqlı, mövzu dairəsi zəngin, çoxşaxəli, toxunduğu problemlər aktual, əhəmiyyətli, düşündürücüdür. Dərgi dərc etdiyi məqalələri mövzularına görə əsaslaşdırdı ki qruplaşdırır və təqdim edirdi: - siyasət qismi; - istila xatirələri; - istila qurbanları; - həvadis qismi; - elm və ədəbiyyat qismi;

hat hərəkatını tərviclə "Bildiriş" bu hususta və Türkiyə'nin alelumin iktisadi hərsi, edə-bi və ictimai yenilikləri haqqında okucularına məlumat verəcəktir. "Bildiriş" Azərbaycan, Türkiistan, Edil Ural, Şimali Kafkasya, Kırım, Gürcistan və Ukrayna'da cəreyan edən hadisələrini bildirməklə bərabər Sovet Rusyaya ait siyasi, iktisadi, ictimai həyat sayfalarında göstəran vəkalər haqqında dahi karilərini tənvir edəcəktir. "Bildiriş" İran, Afgan, Hint gibi şark məmləkətləri haqqında məlumat verəcəyi gibi, Mısır, Suriye, Filistin, Hicaz gibi Arap dünyasındakı vakaya ait dahi kəndi sütünlarınday yer verəcək və Avrupa'da cəreyan edən mühum həvadisı kaydetməye çalışacaqtır". İstanbul "Orhaniyə" mətbəəsində buraxılan "Bildiriş" in 60 nömrəsi işıq üzü görmüşdür.

"Azərbaycan yurd bilgisi" jurnalı (1932-1934 və 1954)

Jurnal ayda bir nömrə olmaqla cəmi 36 nömrəsi (1932-1934) və 1954-cü ildə 37-ci - sonuncu nömrəsi buraxılmışdır.

Ədəbi-elmi, tədqiqat jurnalıdır. Bununla belə, jurnalın redaktoru prof. dr.Əhməd Cəfəroğlu "Azərbaycan yurd bilgisi"nin birinci nömrəsində dərc etdirdiyi "Bir neçə söz" adlı baş məqalədə yazırdı: "Jurnalın məqsədi və qayəsi yalnız mədəni səhəddə tədqiqatlar aparmaqdan ibarət olmayıb, eyni zamanda Azərbaycan sevarlərinə bu Vətəni tanıtmadır".

Azərbaycan dilində latın əlifbası ilə buraxılmışdır. İlk nömrələrində "Müdir dr. Cəfəroğlu Əhməd - Ədəbiyyat fakültəsində müdir müavinini", "Müdir dr. Cəfəroğlu Əhməd universitetdə türk dili tarixi dosenti", sonralar "Müdir dr. Cəfəroğlu Əhməd", daha sonralar isə "Sahibi və müdiri Cəfəroğlu Əhməd" yazılmışdır.

Prof. dr. Köprülüzadə M.Fuat, prof. Ə.Z.Validi, dr. Hacızadə Mirzə, dr. Ağaoğlu Məhəmməd, asis. Əbdüldqadir Süleyman redaksiya həyatının üzvləridir. Həsən Abdullaoglu, Əbdülbəki, Abdulla Battal, Sadiq Babazadə, Mustafa Vəkilili, Məmməd Əli Rəsulzadə, Nağı Şeyxzamanlı (Keykur), M.Ə.Rəsulzadə və başqaları jurnal-la əməkdaşlıq etmişlər.

İstanbulda 1932-1934 və 1954-cü illərdə 48 shiffo həcmində nəşr edilmişdir.

"İstiqlal" qəzeti

Milli Azərbaycan istiqlal davasını tərvic edən, on gündən bir çıxan siyasi qəzet, ikinci nömrəsində, "İnsanlara hüriyyət, millətlərə istiqlal" şüarı ilə çıxmışdır. M.B.Məmmədzadə 1937-ci ildə qələmə aldığı və 1938-ci ildə Berlinədə "Qurtuluş" jurnalının mətbəəsində qərc etdirdiyi "Milli Azərbaycan hərəkatı" adlı kitabında yazırdı ki, 1932-ci ildə Berlinədə "Yeni Qafqasya", "Azəri-türk", "Odlar yurdu" və "Bildiriş" redaksiyalarının iştirakıyla və eyni proqramla "İstiqlal" qəzeti nəşrə başlamışdır. Qəzetin baş məhərriri (redaktoru) M.Ə.Rəsulzadə olmuşdur. M.B.Məmmədzadə, Mir Yaqub Mirmehdiyev, Miralay İsraili, Hilal Münşi və başqaları qəzetlə əməkdaşlıq etmişlər. Qəzet Berlinədə Azərbaycan dilində latın əlifbası ilə 1932-1934-cü illərdə buraxılmışdır. "İstiqlal" in cəmi 100-ə yaxın nömrəsi işıq üzü görmüşdür. Qəzet 4 shiffo həcmində A2 formatda nəşr edilmişdi.

"Qurtuluş" məcmuəsi (1934-1939)

"İnsanlara hüriyyət, millətlərə istiqlal" şüarı ilə 1934-cü ilin noyabrından Berlinədə nəşr olunmağa başlamışdır.

Azərbaycan Milli Qurtuluş Hərəkatının aylıq orqanıdır. İki il ərzində nəşr edilmişdir. Redaktoru M.Ə.Rəsulzadədir.

M.B.Məmmədzadə, Mir Yaqub Mirmehdiyev, Hilal Münşi, Cəfər Seyid Əhməd, Ka-

